

Itäblokin kehitys vuoden 1968 jälkeen

Leonid Brezhnev ja muut Varsovan liiton johtajat perustelivat Tshekkoslovakian miehitystä elokuussa 1968 tarpeella "estää vastavallankumouksen eteneminen sosialistiseen veljesmaahan" ja samalla aukon syntyminen Naton vastaiseen rintamaan. Tästä kehitettiin koko itäblokkia koskeva "Brezhnevin oppi", jonka mukaan sosialistisella yhteisöllä oli oikeus ja velvollisuus estää siihen liittyneen maan irtautuminen tarvittaessa interventiolla. Sosialismiin siirtyneillä mailla oli siinä suhteessa vain rajoitettu kansallinen suvereniteetti. Opin sisältö havainnollistui Tshekkoslovakian tapauksessa vuonna 1968, ja samalla kävi ilmi, että Neuvostoliitolla tärkeimpine liittolaisineen oli valmiutta sotilaallisen voiman käyttöön itäblokin yhtenäisyyden ylläpitämiseksi.

Erona Stalinin kuolemaa 1953 seuranneeseen aikaan oli vuoden 1968 jälkeisinä vuosina vaatimus tiukemmasta ideologisesta kurista, jotta Unkarin 1956 ja Tshekkoslovakian 1968 tapaisia kriisitilanteita ei pääsisi syntymään. Toisaalta kävi hyvin ilmi, ettei Neuvostoliiton valtapiiri ulottunut enää läheskään kaikkiin kommunistisiin maihin. Kiina oli avoimesti eri leirissä ja sen mukana seurasi Albania. Romania kuului yhä Varsovan liittoon mutta ei osallistunut sen sotilaalliseen toimintaan. Romanian linjaus vastasi Ranskan eroa Naton sotilaallisesta organisaatiosta vuonna 1967.

Jugoslavia oli Nikita Hrushtshevin kaudella palauttanut hyvät suhteet Neuvostoliittoon, mutta kesällä 1968 Jugoslavian johtaja Josip Tito tuki avoimesti Tshekkoslovakian uudistusohjelmaa. Syksystä 1968 alkaen Jugoslaviassa valmistauduttiin torjumaan mahdollista Neuvostoliiton ja koko Varsovan liiton hyökkäystä. Jugoslavia sai tukea myös länsivalloilta, sillä Naton piirissä se määritettiin "harmaan vyöhykkeen" maaksi, jota voitiin avustaa hyökkäyksen torjunnassa.

Syksyllä 1968 arvioitiin yleisesti, että Varsovan liiton interventio oli onnistunut ja osoitti liiton poliittista päättäväisyyttä sekä kykyä sotilaallisen voiman käyttöön. Toisaalta lännen protestointi jäi niin vähäiseksi, ettei sillä olisi pitkäaikaista vaikutusta. Nato ei myöskään ryhtynyt näyttäviin sotilaallisiin vastatoimiin, eikä suurvaltojen välillä alkanut liennytyks kärsinyt vakavia takaiskuja.

Pitempiaikaiset vaikutukset tulivat näkyville vasta vuosien kuluessa. Jälkeen päin on päädytty arvioihin, että kommunistisen liikkeen sisäinen eheys sai ratkaisevan iskun juuri Tshekkoslovakian miehityksestä. Lännen "eurokommunistit" eivät enää luottaneet Moskovan ohjaukseen vaan alkoivat etsiä omaa, demokraattisempaa tietään sosialismiin.

Itäblokkissa ideologinen kurinpalautus oli tuhoisa taloudelliselle kehitykselle, joka alkoi hidastua 1970-luvun kuluessa. Sotilaallinen kilpavarustelu jatkui ja kulutti Varsovan liiton maiden taloudellisia voimavaroja. Neuvostoliiton hallitsemaa itäblokkia leimasi jälkistalinistinen harmaus ja pakotettu yhtenäisyys, joka tukahdutti aloitekyvyn ja johti lopulta koko järjestelmän romahdukseen. Siihen kului kuitenkin aikaa vielä kaksi vuosikymmentä.

Lähteinä mm: Jens Hacker, Der Ostblock (1983), s. 823 - 935; Matthew Ouimet, The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Policy (2003), s. 44 - 98.